

Daiva Vaitkevičienė, Lietuvių užkalbėjimai: gydymo formulės / Lithuanian verbal healing charms. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos, 2008, 919 str.

Leta 2008 je v Vilni izšlo občudovanja vredno delo o litovskih zagovornih obrazcih, dolgo 919 strani. Delo je napisano v litovskem in angleškem jeziku: po vsakem litovskem delu/poglavju je še angleški prevod. Prvi del knjige obsega predstavitev žanra zagovorov in samega obredja, ki temelji na litovskih zagovorih, v drugem delu pa so navedeni in klasificirani sami zagovori. Precej zagovorov je prevedenih tudi v angleščino, tako da lahko tudi angleško govoreči bralec/raziskovalec dobi dober vpogled v litovski zagovorni svet.

Predstavitev žanra se začne z opredelitvijo, da so zagovori govorni obrazci, ki naj bi imeli magično moč in naj bi zdravili, vzbudili ljubezen, izboljšali letino, priklicali dež itd. Sledi terminološki oris in predstavitev litovskih zagovorov: večina naj bi bila namenjena zdravljenju ljudi, nekaj jih je v veterinarske namene (zdravljenje in zaščita). Poleg teh pa poznajo zagovore za povečanje letine, za pomoč pri lovu in ribištvu, ljubezenske zagovore (za spodbujanje ali prekinitvev ljubezni), za priklic ali ustavitev padavin, zaščito pred strealami, za prenehanje požarov itd. Ob zagovorih avtorica omeni še molitve, obrazce, ki so bile naslovljene direktno k bogu ali drugemu liku čaščenja, ter jih razloči od zagovorov. Tretja obravnavana oblika so prerokovanja, ki napovedujejo vreme ali prihodnost. Kot sorodne žanre pa uvrsti tudi ritualne obrazce, voščila in uroke. Litovci poznajo še t. i. pastirčeve tožbe (»piemenų verkavimai«), gre za rime, ki so izgovarjane delno kot zagovori in delno kot pesem.

V poglavju o historičnih in geografskih dimenzijah avtorica poudari internacionalnost zagovornih obrazcev. Stari litovski zagovori so enostavne oblike s ponavljanji (3 ali 9 ponavljanj). Največ zagovorov je proti kačjemu piku. Avtorica poudarja prehodnost motivike, sploh biblijske, ter večjezičnost (zagovori se ob prenosu v tuje jezikovno okolje niso prevajali, temveč so ostali v izvornem jeziku, ne glede na to ali so ga razumeli ali ne). Kot pomembna vzporednica baltskemu zagovarjanju se zdi slovanska tradicija (Rusija), ki jo avtorica večkrat omeni ali celo poudari.

Nadalje se avtorica posveti klasifikaciji zagovorov in predstavi tri glavne modele klasifikacije: (1) glede na funkcijo, (2) glede na strukturni in semantični tip, (3) glede na narativno funkcijo teksta. Klasifikacija glede na funkcijo zagovora je najbolj tradicionalna oblika klasifikacij (najpogostejši litovski zagovori so za zdravljenje kačjega pika, potem so še proti pasjemu grizu, čebeljemu piku ... za zdravljenje otečenega sklepa, proti krvavitvi, zobobolu, zagovori za zaščito pred »zlobnim očesom«, proti nespečnosti in živčnosti itd.).

Klasifikacija glede na tip zagovora (strukturni in semantični) je rezultat analiz folkloristične interpretacije teh besedil. Gre za delitev po podobnih motivih in enakih strukturnih značilnostih. Po tej klasifikaciji je razdeljeno tudi 383 zagovorov v tej knjigi in avtorica poudarja veliko število različic nekaterih zagovorov.

Klasifikacija glede na narativno funkcijo temelji na delu ruskega folklorista Vladimirja Kiausa, ki je zagovore razdelil na 32 skupin glede na njihovo vsebino in glavne vsebinske teme: ločitev in povezava (npr. odganjanje bolezni, celjenje zlomov), izgon (bolezni), prenos in vračanje (vračanje negativnih vsebin in hkrati priklic pozitivnih lastnosti), čiščenje telesa, uničenje, gibanje in zaustavitev (za zdravljenje in reguliranje fizičnih funkcij), označitev (tukaj ne gre za izganjanje z dejavnostjo, temveč za označitev predme-

ta), odrešitev (te vrste zagovori se obračajo neposredno na višjo osebo in ne imenujejo tegobe), kanonske molitve.

Vaitkevičienėva umesti zagovore tudi v zagovorni ritual in opiše njegove glavne elemente: verbalno zagovorno formulo, verbalno in gestikularno izvedbo zagovora, ki je strogo predpisana, in magično (ali sveto) moč zagovarjevalca, ki jo je pridobil ob rojstvu ali pa je posredovana iz ene v drugo generacijo. Pri zagovarjanju ima velik pomen čas in prostor, ki sta izbrana za to metodo zdravljenja, ter sam proces, število ponovitev, molitve ob zaključku zdravljenja itd.

Vaitkevičienėva se posveti tudi predajanju zagovorov iz generacije v generacijo. Ker so (bili) zagovori sveta besedila, je (bilo) njihovo predajanje iz generacije v generacijo določeno: zagovarjevalec je besedilo predal pred smrtjo in le prvorojenec ali zadnji otrok v družini sta lahko zagovarjala. Na posredovanje zagovora je vplivala starost, spol in družinska povezanost učenca, vedno pa je moral biti učenec mlajši od učitelja. Avtorica poudarja, da je zelo malo znanega o tem, kako so se zagovori predajali naslednjim generacijam.

Ob koncu teoretičnega uvoda nam avtorica predstavi zgodovino zbiranja zagovorov, ki se je v Litvi začelo relativno pozno: skoraj celotna zbirka je rezultat dela folkloristov in etnologov, le v nekaj dokumentih iz 16. stoletja so zapisani obrazci, podobni zagovorom in molitvam.

Večino knjige predstavlja gradivo: v litovščini v celoti, v angleščini delno. Zagovori so razdeljeni po strukturnih in semantičnih sklopih, pri vsakem zagovoru je vsaj delno, če ne v celoti, opisan postopek zagovarjanja ter namen in vir.

Delo predstavlja pomembno raziskavo na tem področju, saj ga lahko uporabimo tako za obravnavo litovskih pregovorov, za komparativne študije, kot tudi za obravnavo zgolj slovenskih zagovorov. V uvodnem, teoretičnem delu je namreč podana celotna teorija, na kateri lahko zgradimo metodo preučevanja pregovorov. Že ob prvem pregledu knjige pa lahko najdemo veliko sorodnosti z zagovori ostalih evropskih narodov, tako pri tekstu, teksturi in kontekstu kot pri predajanju znanja iz generacije v generacijo.

Saša Babič